

քաղցած ենք, տվեք մեզ իսկական հաց — Շեքսպիրին, Շիլլերին, Գոլ-դոնիին և Մոլիերին»:

Գրեթե նույն միտքն է արտահայտված մի այլ լենինգրադցու՝ հան-դիսատես Տատյանա Կաբարովայի նամակում, որ նա գրել է 1938-ին: «Մավրի կերպարը,— գրել է նա,— հասարակ ու հպարտ է, դյուրա-հավատ ու լիարյուն, հավատարիմ իրեն: Ձեր ավարտուն և դրվագված արվեստը մեզ համար արժեքավոր է և նրանով, որ անմիջական հա-ճույք պատճառելով մասսայականացնում է համաշխարհային գրակա-նության կլասիկներին, որ այնպես անհրաժեշտ է մեզ... Ափսոս միայն, որ հազվադեպ և քիչ ենք տեսնում Ձեզ: Մի՞թե Համլետը, Մակբեթը, Մոորը Ձեր դերերը չեն»:

Եվ այսպես՝ դատողություններ, դիտողություններ, տպավորու-թյուններ, առաջարկություններ, ցանկություններ, զնահատություններ, պահանջներ, մի հանգամանք, որ ինչպես ժողովրդական առածն է ա-սում, ում ինչքան շատ է տրված, նրանից ավելի շատ է պահանջվում: Փափազյանը գոհացրեց ամենքին, բայց նրա մի ցանկությունը անկա-տար մնաց: Նա չհասցրեց Օթելլո խաղալ արաբերեն, որի կենսագործ-ման համար ջանք չի խնայել նրա մեծ երկրպագու, շեքսպիրագետ և ու-ժիսոր Հովհաննես Փիլիկյանը:

ՄԻ ԷՋ ՓԱՓԱԶՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՕՐԵՐԻՑ

Հաղորդում ԼՈՒՍԻԿ ԱՔԵՂՅԱՆԻ

Փափազյանի արխիվում պահպանվել է հինգ մեքենագիր էջ, գրե-ված ռուսերեն՝ «Շեքսպիրը խորհրդային երկրում»: Սա կամ ճառ է, որ ասվել է ռադիոյով, կամ էլ հոդված, գրված արտասահման ուղար-կելու նպատակով: Երկուսից որն է, հայտնի չէ: Հայտնի է սակայն, որ գրվել է Հայրենական պատերազմի օրերին: Այն ժամանակ, երբ Ֆաշիստական զորքերի դեմ խորհրդային ժողովուրդը հավաքագրում էր իր բոլոր ուժերը, Մոսկվայի փողոցներում փակցվեցին գունավոր ա-ֆիշներ, վրան մի հանրածանոթ անուն՝ «Շեքսպիր»: Աֆիշը հայտնում էր, որ հուլիսի 12-ի երեկոյան, Զայկովսկու անվան նորակառույց հա-մերգային սրահում կազմակերպվում է մեծ երեկո, որտեղ տեսարան-ներ են խաղացվելու Շեքսպիրի ողբերգություններից ու կատակերգու-

թյուններից՝ «Օթելլո», «Համլետ», «Մափրեթ», «Անսանձի սանձահարումը»: Պետք է կատարվեն նաև անսարանների վերգրի «Օթելլո» օպերայից, Գուստյի «Ռոմեո և Զուլիետից»:

1942 թվականին էր այդ

«Այս պերճախոս օրինակը,— գրում է Փափաղյանը,— բաղում ապացույցներից է, թե ուսու ժողովրդի մեջ ինչպիսի սեր ու համաժողովրդական ճանաչում է վայելում անգլիական անմահ հանճարը, որ նույնիսկ պատերազմի դաժան օրերին, առավել իրենց բոլոր ուժերը ֆաշիստական բարբարոսների դեմ մղված պայքարին, պահպանում են իրենց ջերմագին հետաքրքրությունը Շեքսպիրի ստեղծագործության և գաղափարների նկատմամբ»:

Անձահամբավ ողբերգակն ասում է, թե պատերազմի ժամանակ խորհրդային երկրի տարբեր քաղաքներում շեքսպիրյան բազմաթիվ բեմադրություններ են տեղի ունեցել, որոնցից հատկապես ուշագրության են արժանի Կիրգիզիայի մայրաքաղաքում բեմադրված «Լիր արքան»՝ կիրգիզերեն, մյուսը՝ Նրևանում բեմադրված «Համլետը»:

Պատերազմի նախօրյակին, ըստ այդ ակնարկի, խորհրդային թատրոններում շեքսպիրյան երկերից երկու հարյուր տասը բեմադրություն է տրվել՝ «Ռոմեո և Զուլիետ», «Նրկու վերոնացի», «Միսլաների կոմեդիա», «Անսանձի սանձահարումը», «Տասներկուերորդ դիշեր», «Ամառային դիշերվա երազը»: Ասում է, որ բեմադրվել են նաև Անգլիայում անգամ հազվագեղ ներկայացվող «Յիմբլինը» և «Միրո ապարդյուն ճիգերը» նույնպես: Բայց առանձնապես շեշտում է Օստոժեի խաղացած Օթելլոն և Միսլանի մարմնավորած Լիրը. առաջինին անվանում է նշանակալի ողբերգական դերասան, իսկ մյուսի մասին նկատում է՝ «ստեղծել է Լիրի բացառիկ հետաքրքիր մի կերպար»:

Այնուհետև կանգ է առնում շեքսպիրյան թարգմանությունների վրա: «Ո՞ր երկրում,— հարցնում է Փափաղյանը,— «Համլետը» թարգմանված է երեսուն անգամ»: Ասելով, որ Համլետի վերջին թարգմանությունը կատարել է Բորիս Պաստերնակը, Փափաղյանը բարձր գնահատական է տալիս. «այս թարգմանությունը,— ասում է նա,— ես համարում եմ բանաստեղծական վարպետության բարձունք, Շեքսպիրի ոգին տրված է իր բոլոր նրբերանգներով: Այս թարգմանությունը լույս է տեսել 1941-ին առանձին գրքով և վաճառվել տառացիորեն մի քանի օրվա ընթացքում: Թեև ամբողջ խորհրդային երկիրը համակված է պատերազմական լարվածությամբ, բայց դա չխանգարեց ուսն նշանավոր

քանաստեղծ Պաստերնակին վերանայելու իր թարգմանությունը, կատարելու նոր ձևումներ: Եվ հիմա տպագրվում է հարյուր հազար տպաքանակով, ականավոր շեքսպիրագետ պրոֆ. Մ. Մորոզովի ծավալուն ներածական հոդվածով և ընդարձակ մեկնություններով: Վերջերս Պաստերնակը ավարտել է իր աշխատանքը՝ «Ռոմեո և Ջուլիետի» թարգմանությունը, որի գրական արժանիքները նույնպես մեծ են»:

Այս բոլորից հետո Փափազյանը անդրադառնում է շեքսպիրագետական գրականությանը, հիշատակում այդ ժամանակներում լույս տեսած մի շարք գրքեր: Սրա հետ միասին նշում է նաև այն հետաքրքրությունը, որ կա մեզանում Շեքսպիրի ժամանակակից հեղինակների շուրջ՝ Գեկկեր, Բոմոնտ, Ֆլետչեր, Բեն-Ջոնսոն:

«1939-ից սկսած,— ասում է արտիստը,— Մոսկվայում ամեն տարի հրավիրվում է շեքսպիրյան կոնֆերանս: Վերջին կոնֆերանսին բոլոր ելույթ ունեցողների հիմնական միտքը եղել է այն, թե «մեծ հումանիստ և մարդասեր Շեքսպիրը— ազատասեր երկրների հավատարիմ դաշնակիցն է մարդկության բախտի համար այսօր մղվող պայքարում»:

Վերջում Փափազյանն ասում է, թե իր դերասանական գործունեության երեք տասնամյակը նվիրված է եղել Շեքսպիրի ստեղծագործությանը: Քառորդ դար առաջ իր սրտի ազատ մղումով նա իր երկրորդ հայրենիքն է ընտրել Ռուսաստանը և ուսման մեծ ժողովուրդին էլ համարում է հարազատ մի ժողովուրդ, քանի որ «այս երկիրը և այս ժողովուրդը մարմնացումն է այն բարձր սխրությունների, կրքերի ու զգացումների, որոնք երգել ու փառաբանել է Շեքսպիրը»:

ՉՈՐՍ ՆԱՄԱԿ

Հրապարակում և առաջաբան ԲԱՅԳԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ

1959 թվականին Հայկական թատերական ընկերությունը հրապարակեց «Վահրամ Փափազյան» ժողովածուն, ուր հոդվածներով ու հուշերով հանդես էին եկել հայ մշակույթի բազմաթիվ նշանավոր դեմքեր: Ժողովածուն լույս տեսնելու առթիվ Վահրամ Փափազյանը շնորհակալական նամակներ է ուղարկել գրքի հեղինակներին: Չնայած այդ նամակների հակիրճ բովանդակությանը, նրանց կոնկրետ առիթով պայմանավորված՝ գործնական բնույթին, նույնիսկ այդ սուղ տողերում